

İLKÖĞRETİM OKULLARINDAKİ TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ OKUMA PARÇALARINA DAYALI OLARAK HAZIRLANMIŞ SORULAR ÜZERİNE BİR İNCELEME

AN INVESTIGATION OF THE READING QUESTIONS IN TURKISH LANGUAGE TEXTBOOKS USED IN PRIMARY EDUCATION

Dr. Ömer KUTLU
Ankara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Fakültesi

ÖZET

Bu çalışmada, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yazdırılmış ve ilköğretim okullarında okutulan Türkçe ders kitaplarında yer alan sorular incelenmiştir. Sorular, hangi bilişsel basamak içinde yer aldığı, ilgili sınıf ve yaş düzeyine uygun olup olmadığı ve soru yazım kuralları dikkate alınarak yazılıp yazılmadığı gibi yönlerden incelenmiştir. Çalışmada, toplam 371 okuma parçası ve 1953 soru gözden geçirilmiştir.

İnceleme sonunda, sekiz yıl boyunca okutulan Türkçe ders kitaplarında, bütün sınıf düzeylerinde soruların en çok hatırlama (ortalama 0,77), daha az kavrama (ortalama 0,21) ve en az da uygulama (ortalama 0,02) davranışlarını ölçtüğü; kitaplarda analiz ve analiz üzeri düzeyde sorular sorulmadığı görülmüştür. Bunun yanında, hem okuma parçalarının hem de bunlara dayalı olarak sorulan soruların, öğrencilerin sınıf ve yaş düzeylerine ve bu düzeylere ait gelişim özelliklerine de pek dikkat edilmeden seçildiği gözlenmiştir. Ayrıca, soruların çoğunlukla benzer davranışları yoklar biçimde hazırlanmış olması, soru yazım ilkelerine ancak bazı yönlerden uyulduğunu göstermektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nun ders kitaplarını yeniden yazdığı bugünlerde, bu çalışmada sözü edilen noktalara dikkat edilmesi, kitapların daha nitelikli hazırlanmasına yardımcı olacaktır.

ABSTRACT

In this study, the questions that exist in the textbooks of the Turkish lessons used in the primary education, compiled under the supervision of the Ministry of National Education have been investigated. The questions are investigated in respect of their cognitive level, whether or not they are convenient for the intended class and age level, and whether they were written by taking into consideration the rules for question writing. A total of 371 texts and 1953 questions were investigated during this study.

At the end of investigation, it was observed that in all of the textbooks used in the Turkish lessons for all of the classes, the average percentages of questions at the remembering (knowledge), comprehension, and application levels were 77, 21 and 2, respectively; and there were many questions at the analysis level and upper levels. Additionally, it was also observed that both the selected texts and the questions based on them were not prepared by taking into consideration class and age levels and their respective development characteristics. Besides, preparation of the questions so as to measure the same behaviour indicates that only some of the rules for writing questions were observed. These books are now being replaced under the supervision of the Ministry of National Education, and it is expected that observing the rules indicated in this paper will result in preparation of better quality books.

ÇALIŞMANIN AMACI

Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü, yerinde bir kararla ders kitaplarının yeniden yazılması amacıyla bir çalışma başlatmıştır. Yeni yazılacak olan bu kitapların, önceki kitaplarda var olan yanlışlıkları ve yanlışlıkları tekrarlamaması gerekmektedir. Önceki ders kitaplarında var olan sorunların birçoğu çeşitli yazılarda, tez, konferans, sempozyum vb. etkinliklerde farklı yönleriyle ele alınarak incelenmiştir (Cumhuriyet 1998; Öğretmen Hüseyin Hüsnü Tekişik Eğitim Araştırma Geliştirme Merkezi 1998; Severge 1998; Radikal 1997; Türk-Alman Kültür İşleri Kurulu 1996; Türkiye-Hollanda Eğitim Konferansı 1989). Ancak bugüne kadar Milli Eğitim Bakanlığı bu sorunları giderici, kamuoyuna yansıyan, ciddi bir çalışma içine girmemiştir.

Bu çalışma, bugüne kadar ilköğretim Türkçe ders kitaplarında yer alan, okuma parçalarına dayalı olarak hazırlanmış sorularla ilgili olarak ele alınmamış bazı noktaları incelemekte ve bunlara açıklık getirmeye çalışmaktadır. Bu çalışmada, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmış ilköğretim okulları 1. sınıftan 8. sınıfa kadar olan Türkçe ders kitapları ele alınmıştır (MEB, İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 1, 2, 3, 4, 5, 1998; MEB, İlköğretim Türkçe 6, 7, 8, 1998).

Bu kitaplarda yer alan okuma parçalarına ilişkin, ilköğretimin ilk beş yıl için "Okuduğumuzu Anladık mı? Cevap Verelim", ilköğretim 6., 7. ve 8. sınıflar için "Anlama ve Anlatım Çalışmaları" kısımlarında bulunan ve her bir parçaya dayalı olarak sorulmuş sorular incelenmiştir. Bu soruların hem bilişsel davranışların hangi basamağında yer aldığı, hem de sorulduğu yaş ve sınıf düzeyi ile soru yazım ilke ve kurallarına uygun olup olmadığı incelenmiştir. Bu çalışmada, 8 sınıf düzeyince Türkçe ders kitaplarında okutulan toplam 371 okuma parçası ve bu okuma parçalarına dayalı olarak hazırlanmış toplam 1953 soru incelenmiştir.

ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

Dünyanın neresinde olursa olsun her çocuk, öncelikle anadilinde konuşulanları işiterek yaşama başlamaktadır. Çevresinde gerçekleşen olayları algılaması, anlaması ve bunlara tepkide bulunması ise, çevresinde yaygın olarak konuşulan dili anlamasına ve bu dilde tepkilerde bulunabilmesine bağlıdır. Hiç şüphe yok ki öğrenmelerin neredeyse tamamına yakını, öğrenilmiş dil üzerine gerçekleşmektedir. Bu nedenle

öğrenmelerin oluşmasında, dilin önemi ve üstünlüğü kesinlikle tartışma konusu edilemez.

Süreç içerisinde herhangi bir bireyin, anlama, konuşma, yazma ve okuma becerilerini geliştirmesi beklenir (Marshall, 1994). Anlama, doğumdan hemen sonra; konuşma, yaklaşık bir yaş civarında; yazma ve okuma ise okul eğitimiyle birlikte başlamaktadır. Bu dört becerinin ortak noktası bireyin düşünme gücünün gelişmesiyle ilgilidir. Dilin geliştirilebilmesi için temel olan bu dört kanalın geliştirilmesi gerekir. Bu nedenle, dil öğretimine formal (resmi) olarak başlandığı ilköğretim basamağında, bir toplum, bireylerine dille ilgili yukarıda sözü edilen dört temel beceriyi mutlaka kazandırmış ve bu becerilerin istenirse daha da geliştirilmesi için yolları açmış olmalıdır. Çünkü üst eğitim basamaklarında ve özellikle belli bir bilim dalında öğrenim görmek için bireyin öncelikle anadiline egemen olması gerekir. Örneğin, bir deney sonucunun açıklanması, bir siyasal olayın yorumlanması, tarihsel bir olayın özetlenmesi, bir şiirdeki duygunun dile getirilmesi gibi birçok davranışın gösterilebilmesi dilden yararlanılmasını ve böyle olunca da bir bakıma bireyin ilgili yaşlarda (ilköğretim çağında) anadilinde alıştırmaya çalışması yapmasını gerektirir (Marshall, 1994). Bu nedenle, bireylerin dile egemen olmalarını sağlamak, ilköğretim basamağının temel görevi ve amacı olmalıdır. Kısaca dilin öğrenilmesi;

1. düşünceye egemen olunmasına,
 2. kişiliğin gelişmesine ve kişinin yaşama hazırlanmasına,
 3. sonraki öğrenmelerin daha kolay gerçekleşmesine katkıda bulunacaktır (Marshall, 1994; Türk-Alman Kültür İşleri Kurulu, 1996).
- İlköğretim basamağında okutulan Türkçe kitaplarının da, yukarıdaki amaçları ve açıklamaları destekleyici olması beklenir. Bu nedenle, Türkçe ders kitaplarında yer alan soruların da hedeflenmiş amaçları destekleyici ve geliştirici olması gerekir. Bir okuma parçasına dayalı olarak sorulan soruların bazı temel amaçları vardır. Bunlar arasında;

1. öğrencilerde bazı bilgi, beceri ve yeteneklerin gelişmesine katkıda bulunması,
2. öğrencilerin zihinsel ve duyuşsal özelliklerinin gelişmesini sağlaması,
3. öğrencilerin sonraki (üst) öğrenmeleri daha kolay gerçekleştirmelerini sağlaması,
4. öğrencilerin, öğrenmelerle ilgili gelişme düzeyleri hakkında öğretmene geribildirim sağlaması yer alır.

OKUMA PARÇALARINA DAYALI OLARAK SORULAN SORULARIN BİLİŞSEL BASAMAKTA YER ALAN DAVRANIŞLARA GÖRE DAĞILIMI

Eğitimciler, eğitimi “bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla istendik ve kalıcı değişimler oluşturma süreci” olarak tanımlamaktadırlar (Ertürk, 1979). Okul eğitiminde bu duruma genellikle, öğrencilerin sunulan uyarıcılara tepkiler oluşturmaları sağlanarak ulaşılmaya çalışılır. Okulda kullanılan bu uyarıcılar, çoğunlukla bir ders dayalı sorulardır. Bu nedenle öğretme-öğrenme sürecinde kullanılmak amacıyla hazırlanmış soruların belirli özelliklere ve niteliklere sahip olması beklenir. Bunun yanında, okul eğitiminde ulaşılmaması beklenen hedeflerin de gerçekleşip gerçekleşmediğinin saptanması gerekir. Bu nedenle okul eğitiminde bu hedeflerin temsilcisi olacak davranışların kazanılıp kazanılmadığını gösteren ölçme ve değerlendirme etkinlikleri büyük önem taşımaktadır.

Türkçe ders kitaplarında yer alacak sorular, hem bu derslerin hedeflerine göre oluşturulmuş hem de öğretme-öğrenme sürecinde hangi işlevleri yerine getirecekse o amaçla hazırlanmış olmalıdır. Belletme, ezberletme, önemli bilgileri hatırlatma; düşündürme (çevirme, yorumlama, öteleme); önceki öğrenmelerini yeni durumlarda kullanma (uygulama); bütünü (cümle, paragraf, metin) analiz etme; özgün, eşsiz bilgilere ulaşma (sentez yapma) gücünü geliştirme; eleştirme ve değerlendirme yapabilmeyi sağlama amacıyla sorular sorulabilir. Bu soruların, ölçmeye çalışıldığı davranışları ortaya çıkaracak biçimde hazırlanmış olması gerekir. Özellikle ilköğretim basamağında kullanılacak soruların çoğunluğu, belletme, ezberletme ve hatırlatma davranışlarının üstünde yer alan davranışları ortaya çıkarmaya yönelik sorular olmak durumundadır. Ancak bu çalışmada durumun böyle olmadığı, tam tersine alt basamakta bulunan davranışlara ilişkin soruların daha çok olduğu, hatta uygulama basamağının üstünde hiçbir davranışın yoklanmadığı görülmüştür.

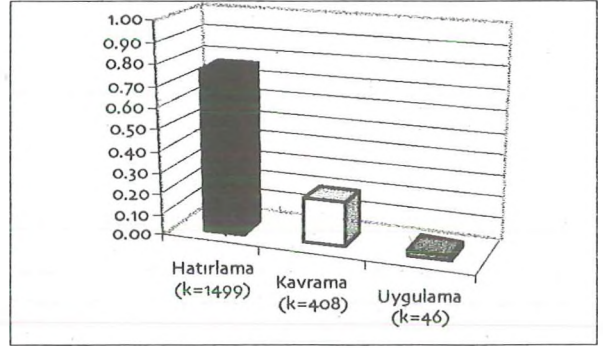
Daha önce de belirtildiği gibi, bu çalışmada toplam 371 okuma parçası ve toplam 1953 adet soru incelenmiştir. Bu soruların bilişsel basamakta bulunan davranışlara göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Soruların Bilişsel Basamaktaki Davranışlara Göre Dağılımı

Sınıf Düzeyi	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf
Hatırlama	0,86	0,85	0,81	0,78	0,69	0,67	0,78	0,74
Kavrama	0,10	0,14	0,17	0,21	0,29	0,28	0,18	0,25
Uygulama	0,04	0,01	0,02	0,01	0,02	0,05	0,04	0,01

Tablo 1’e bakıldığında, soruların en çok hatırlama davranışını ölçmek amacıyla hazırlandığı, kavrama basamağında bulunan soruların uygulamaya göre daha çok olduğu, ancak uygulama basamağında yer alan soruların neredeyse sifıra yakın olduğu görülmektedir. Sınıf düzeyleri değiştiği halde bütün sınıf düzeylerinde, bilişsel basamakta yer alan davranışların dağılımı çok fazla değişmemektedir.

Sekiz yıl boyunca okutulan tüm ders kitaplarında yer alan soruların toplam dağılımı ise Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1 .Türkçe Ders Kitaplarının Tümünde Yer Alan Soruların Bilişsel Basamaktaki Davranışlara Göre Dağılımı

Şekil 1’e bakıldığında, Türkçe ders kitaplarında bulunan soruların 0,77’sinin hatırlama, 0,21’inin kavrama, 0,02’sinin ise uygulama basamağında olduğu görülmektedir.

OKUMA PARÇALARINDA YER ALAN SORULARIN BİLİŞSEL BASAMAKTA YER ALAN SORULARI TEMSİL ETME DÜZEYİ

Yukarıda da açıklandığı gibi, Türkçe ders kitaplarında yer alan soruların çoğunluğu hatırlama davranışlarını ölçmek üzere hazırlanmıştır. Ancak, soruya dönüştürülmüş bir davranışın hatırlama basamağında olabilmesi için, verilen parçayı anlamaya ve anlamlandırmaya katkı getirmesi beklenir. Türkçe ders kitaplarında kullanılan sorulardan birçoğu bu yönüyle hatırlama basamağında bile sayılamayacak türdendir. Örneğin, 3. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nın ilk okuma parçası olan “İlköğretim” parçası şöyle başlamaktadır (MEB, İlköğretim 3. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 1998: 9-10):

“Eve giderken bir grup öğretmene rastladım. Beni öğretmen evine davet ettiler. Oraya gittiğimde ne kadar öğretmen varsa başıma toplandı.

-Hep çocuklar için çalıp söylüyorsun. Biraz da bizim için söyle. Söyleyeceğin konular yine çocuklarla

ilgili olsun, dediler. Baktım, kurtuluş yok. Sazımı kucağıma aldım. Çalıp söylemeye hazırdım. İçlerinden biri:

-Oğuzsoylu ozan, dedi. Bize “ilköğretimi” anlat. Sazıma bir düzen verdim. Bakalım neler söyledim: ...”

Bu okuma parçasına dayalı olarak sorulmuş ilk üç soru şöyledir:

1. Ozan eve giderken kimlerle karşılaşılıyor?
2. Ozan şiirlerini, daha çok, kimler için çalıp söylüyor?
3. İçlerinden biri ozandan neyi anlatmasını istiyor?

Bu soruların ilk bakışta hatırlama sorusu olduğu sanılabilir. Oysa bu sorular yukarıda da belirtildiği gibi, öğrencinin parçayı anlamasına ve anlamlandırmasına katkı getirecek sorular değildir. Öğrencinin bu sorulara yanıt vermesi için parçanın içinde geçen ifadeleri birebir ezberlemesi gerekmektedir. Oysa bir bilginin anlaşılması ve anlamlandırılmış olması için, öğrencinin o bilgiyi bir köprü gibi kullanarak ilgili öteki bilgilerle ilişkilendirebilmesi veya ilişki kurabilir bir duruma getirebilmesi, ya da o bilgiyi bir merdiven gibi kullanarak, yeni ve üst basamakta bulunan bilgilere (öğrenmelere) ulaşabilmesi gerekir. Bu nedenle bir sorunun, hatırlama davranışını ölçüyor olması, öncelikle bu koşulu sağlamasına bağlıdır. Oysa bu tür sorularla parçanın özünü anlamak ve parçada verilmek istenen düşünceleri birbiriyle ilişkilendirmek olanaklı değildir. Ayrıca bu tür sorularla yoklanmak istenen davranışlar, kendisinden sonra gelen üst basamakta yer alan davranışlara da temel oluşturamazlar.

Bir parçadaki hatırlama basamağının üstünde bulunan davranışların kazandırılması için, öncelikle eğer varsa, o parçada geçen kavramların, olgu-olayların, alışışların, araç-gereçlerin, yönelim ve sıraların, sınıflamaların, ölçütlerin, yöntemlerin, ilke-genellemelerin ve kuramların hatırlanabilir olması gerekir. Oysa sekiz yıl boyunca okutulan kitapların tümünde yer alan sorularda bu ilkelere çok az dikkat edildiği görülmektedir.

Bunun yanında okuma parçalarının da bilinçli olarak seçilmiş olması gerekir. Örneğin, bu parçada bir ozanın ilköğretime bakış açısı verilmek istenmiştir. Böyle bir okuma parçası yoluyla, bu yaş düzeyindeki öğrenciye, “ozanın ne demek olduğu”, “türküsünü söylerken hangi araçtan yararlandığı”, “toplumdaki her türlü sorun ve konuyla ilgilendikleri”, “ halk müziğinin köklerinin ozanlara dayandığı” gibi ozanlık geleneğiyle ilgili bazı bilgilerin de verilmiş olması gerekirdi. Oysa parçanın seçiminde, bu noktalara hiç dikkat edilmediği

görülmektedir. Bu da, bir okuma parçasıyla öğrenciye hangi davranışların kazandırılacağı sorusunun, parça seçiminden önce sorulmadığı izlenimi vermektedir. İstenen niteliklerde sorular hazırlayabilmek için, öncelikle okuma parçalarının eğitsel ilke ve ölçütlere göre seçilmiş olması gerekir.

Ayrıca bu parçalarla ilgili kavrama basamağında yer alan sorulara baktığımızda; parçalarda kullanılan soruların neredeyse tamamının “parçada geçen olayın nedenini bulma” gibi bir davranış ölçtüğünü, şiirlerde ise genellikle, “verilen bir mısradan ne anlatıldığını bulma”yı ve “şiirin ana konusunu bulma”yı amaçlayan sorular sorulduğu gözlenmiştir.

Bunların dışında, bu basamakta sorulabilecek birçok davranış da sorulmamıştır. Örneğin “verilen bir ifadeyi yeni bir anlatım biçimine çevirme”, “verilen bir olgunun nedenini gerekçe göstererek kendi cümleleriyle açıklama”, “verilen bir durumun veya olayın hangi kavrama ya da ilkeye örnek olduğunu bulma”, “verilen olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkisini bulma”, “verilen olaylar, durumlar arasındaki benzerlikleri veya farklılıkları açıklama”, “verilen bir durumdan ya da olaydan yararlanarak, bu durumun ya da olayın geçmişte ne olduğunu veya gelecekte ne olacağını kestirme, tahmin etme” gibi daha birçok davranış soru olarak sorulmamıştır.

Uygulama basamağında yer alan davranışlara ait sorular ise neredeyse yok denecek kadar azdır. Oysa bu basamakta, “verilen bir durumun çözümü için kullanılacak ilkeleri belirleyip söyleme”, “sorunu belirleyip söyleme”, “parçada ileri sürülen görüşün istenen ve istenmeyen durumlarda nasıl kullanılacağını söyleme” gibi daha birçok davranış yoklanmamıştır.

Türkçe gibi bir derste mutlaka olması gereken analiz basamağındaki davranışlara bu kitaplarda hiç yer verilmemiştir. Bu durum, bu kitaplarla ilgili çalışanların bu konuda donanımlı olmadıklarını ve kitaplardaki soruları özenle hazırlamadıklarını göstermektedir.

Örnek olması amacıyla, 1. sınıftan kısa bir okuma parçası ele alınmış ve sorular yukarıdaki eleştiriler doğrultusunda düzenlenmeye çalışılmıştır (MEB, İlköğretim 1. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 1998: 91-92).

KAZA

Levent ile bahçede saklambaç oynuyorduk. Levent, saklanmak için bahçeden dışarı çıktı. Yolun öte tarafına hızla koştu. Sağına soluna bakmadı. O sırada hızla gelen arabayı göremedi. Araba, Levent'e çarptı. Yaralanmıştı.

Yoldan geçenler yardıma koştular. Levent'i hastaneye götürdüler.

Doktor abla, Levent ile ilgilendi. Yaralarını sardı. "Kazayı hafif atlattığın için şanslısın, geçmiş olsun" dedi. Cadde ve sokaklardan geçerken çok dikkatli olmasını söyledi.

Arkadaşlarla toplandık. Bir demet çiçek alıp, Leventlere gittik.

Levent ve ailesi ziyaretimize çok sevindiler. Levent'i fazla yormamak için, geçmiş olsun deyip ayrıldık.

Parçaya dayalı olarak sorulan sorular şunlardır:

1. Levent, niçin yola koştu? Yaptığı doğru mu?
2. Levent'i niçin hastaneye götürdüler?
3. Arkadaşları Leventlere niçin gittiler?
4. Levent'e ne götürdüler?

Bu okuma parçası, bu yaş grubundaki çocukların, yukarıda sözü edilen tehlikelere daha fazla açık olmaları nedeniyle önemlidir. Parçada, öğrenciye iki temel ileti (mesaj) verilmeye çalışılmıştır. Bunlardan birincisi, "kaza olması", öbürü ise, "kaza geçiren bir kişinin (hasta) ziyaret edilmesi"dir. Bu nedenle, parçayla ilgili soruların, çocukların olaylar üzerinde düşünmelerini sağlayacak sorular olması beklenir.

Önce yukarıdaki sorulara öğrencilerimizin nasıl bir yanıt vereceklerine bakalım. Sırasıyla;

1. Saklambaç oynuyordu, saklanmak için. Yanlış.
2. Araba çarptığı için.
3. Kaza geçirdiği için.
4. Çiçek.

Dikkat edilirse, bu sorular, parçanın vermek istediği iletiyi temsil etmeyen, öğrenciyi düşündürmeyen, öğretime katkı getirmeyen ve en alt düzeyde yer alan davranışları ölçen sorulardır. Oysa sorular şöyle hazırlanmış olsaydı, istenen amaçlara daha çok ulaşılmış olunacaktı:

1. Oyun oynarken bir trafik kazası olmaması için, nerelerde oyun oynamalıyız?
2. Arabaların geçtiği bir sokak ya da caddeye çıkmadan önce ne yapmak gerekir?
3. Levent, hangi trafik kuralına uymadığı için kaza oldu?
4. Araba kullanan sürücülerin, özellikle çocukların oynadığı yerlerden geçerken nelere dikkat etmeleri gerekir?

5. Bir hastayı ziyaret ederken, neden çiçek götürülür?

6. Hasta ziyaret edilirken nelere dikkat etmek gerekir?

7. Hasta ziyaretleri niçin kısa tutulmalıdır?

8. Bu parça hangi konulara dikkat çekmek için yazılmıştır?

9. Parçadaki olayı üç aşamada özetleyiniz.

Görülebileceği gibi, yukarıda yer alan soruların neredeyse tamamı, öğrencinin düşünmesine ve düşünce üretmesine yardımcı olacak, hatırlama basamağının üstünde yer alan sorulardır.

SORULARIN İLGİLİ SINIF VE YAŞ DÜZEYİNE UYGUNLUĞU

Sekiz yıl boyunca kullanılacak Türkçe ders kitaplarında sorulan sorularda, sınıf ve yaş düzeyinin gözlemlenmediği de görülmektedir. Sınıf ve yaş düzeyinin büyüdükçe hem okuma parçalarının hem de bunlara dayalı olarak hazırlanan soruların öğrenmelere paralel olarak çeşitlenmesi beklenirdi. Oysa hem ilköğrenim basamaklarında hem de daha üst öğrenim basamaklarında kullanılan soruların biçim ve ölçtüğü davranışlar yönünden birbirine benzediği ve özellikle yukarıda örneği verilen sorulara benzer soruların çoğunlukla kullanıldığı görülmektedir.

Piaget'e göre, düşüncenin gelişimine ilişkin dönemlerin üçüncüsünde "somut işlemler dönemi" bulunmaktadır. 7-12 yaş arasında görülen bu dönemde çocuklar, ancak, kendilerine sunulan somut bilgilerle baş edebilirler. Bilgi kendilerine soyut biçimde sunulduğunda, bunu anlamaları ve buna uygun istedik tepkide bulunmaları çok zordur. Dördüncü gelişim dönemi ise, "soyut işlemler dönemi"dir. 12 yaş ve üzerindeki ergenler, varsayımlar kurabilirler, akılcı (mantıksal) sonuçlara ulaşabilirler ve karmaşık sorunlarla uğraşırlar ve bunları sistemli biçimde çözebilirler (Gander ve Gardiner 1995).

Okuma parçalarının seçiminde, öğrencilerin sekiz yıl boyunca gösterecekleri zihinsel (bilişsel) ve duyuşsal gelişim özellikleri ilk beş yılda okutulacak kitaplarda neredeyse hiç dikkate alınmamıştır. 6., 7. ve 8. sınıf kitaplarında ise, bu yaş grubunun ilgisini çekmeyen, onları düşündürmeye yöneltmeyen, oldukça ağır ve genellikle bu yaş grubunun anlayamayacağı sözcüklerden oluşan okuma parçaları seçilmiştir. Oysa okuma parçaları yoluyla kazandırılacak öğrenmelerin, 1. ile 8. sınıf arasında okuyacak öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun olması beklenirdi. Üst sınıflara

çıkıldıkça parçanın uzunluğunun arttığı ve yazı puntosunun küçüldüğü görülmektedir. Ancak içerikte ve sorularda bu dikkat gösterilmemiştir.

Tablo 1, sekiz yıl boyunca kullanılan 1953 sorunun hatırlama, kavrama ve uygulama basamaklarındaki dağılımlarının birbirine çok benzer olduğunu da göstermektedir. Oysa üst eğitim basamaklarına çıkıldıkça, kavrama ve üstü basamaklarda yer alan davranışları yoklayan soruların daha çok sorulması gerekirdi. Çünkü, bu tür soruların çokluğu, eğitimin kalitesinin de artmasına olanak verecektir. Ancak bu ilkeye de uyulmadığı görülmektedir.

Türkçe ders kitaplarında, ilgili sınıf ve yaş düzeyince yanıtlanamayacak ya da yanıtlanması zor soruların kullanıldığı durumlara da rastlanmaktadır. Örneğin, İlköğretim 1. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki "Bayrağım" adlı şiire dayalı olarak sorulmuş sorular böyle bir durumla ilgilidir (MEB, İlköğretim 1. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 1998: 18-19). Şiir şöyledir:

Kanımdan almış rengini,
Canımdan almış sevgimi,
Bulamazsın hiç dengini,
Benim güzel bayrağım.

Bayrak elde koşarız,
Yüce dağlar aşarız,
Biz bayrakla yaşarız,
Benim güzel bayrağım.

Bu şiire dayalı olarak sorulmuş sorular ise şöyledir:

1. Bayrağımız rengini nereden almış? Anlatınız.
2. Okuduğunuz şiirde, benzeri bulunmayan nedir?
3. Bayrağımız olmasa, bugünkü gibi hür yaşayabilir miyiz?

Piaget'e göre, 7-12 yaşlar arasında (somut işlemler dönemi) bulunan bir çocuğun, bilgiyi sistemli ve mantıklı biçimde işleyebilmesi için, bilginin kendisine somut olarak sunulmuş olması gerekir. İlkokul çağındaki çocuklar ancak somut bir bilgi üzerinde zihinsel işlem yapabilirler ve ancak belirli zamanda değişik yönlerini ele alabilirler. Bu yaş grubundaki çocuklara bilgiler soyut olarak verildiğinde, yetersiz görünmeleri kaçınılmaz olur (Gander ve Gardiner 1995: 314-329).

Yukarıdaki örnek, Piaget'nin, düşüncenin gelişimine ilişkin ilkelerine pek uygun düşmemektedir. İlköğretim birinci sınıfta okuyan bir öğrencinin, Türk Bayrağı'nın renginin belirlenmesinde dikkate alınan düşünceyi (şehit kanı) bilmesi oldukça güçtür; ayrıca şiirde de, öğrenciyi bu düşünceye götürecektir bir ipucu bulunmamaktadır. Şiirden anlaşılan bayrağın rengini kandan almış olmasıdır. Bu soruyla hem istenen

davranış ölçülememekte hem de öğrencinin yanıtlayamayacağı bir soru sorulmuş olmaktadır.

İkinci soruda ise, öğrencinin "bayrak" yanıtını vermesi, ölçülen davranış açısından yeterli değildir. Çünkü, öğrenci bayrak yanıtını ezbere dayalı olarak, neden bayrak olduğunu bilmeden söyleyecektir. Öğrencinin, her ülkenin olduğu gibi Türklerin de bayrağının benzersiz olma gerekçesini açıklaması, onun yaşından yani gelişim döneminden ve önbilgilerinden ulaşamayacağı bir şeydir.

Üçüncü soruya ise öğrenci, "yaşayamayız" yanıtını verecektir. Birinci ve ikinci sorunun yanıtlarında olduğu gibi, bunu da bilinçli olarak yanıtlayamayacaktır. Bu yaş dönemindeki bir öğrencinin bayrakla özgürlük arasındaki ilişkiyi açıklaması oldukça zor görünmektedir.

Bu kitaplarda gözlenen bir başka durum ise, gülmece (mizah) içeren yazıların parmakla sayılacak kadar az olmasıdır. Örneğin 1. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında bir tane bile gülmeceyle ilgili okuma parçası yoktur. Oysa düşünme yeteneğinin gelişmesinde gülmeceğin değerinin anlaşılması önemli yer tutar. Bunun yanında, kitaplarda yer alan gülmeceye dayalı okuma parçalarının bazılarında ise, yine ilgili yaş düzeyi pek dikkate alınmamıştır. Örneğin, 2. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki, Nasrettin Hoca'nın "İpe Un Sermiş" fıkrasını gösterebiliriz (MEB, İlköğretim 2. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 1998: 93-94).

Bu fıkrada, komşusu Hoca'dan çamaşır ipini ister. Hoca vermek istemez; ancak komşusuna da ne diyeceğini bilemez. "Veremem komşu" der. "Hanım ipe un sermiş." Adam şaşırır. "Etme Hocam eyleme, ipe un mu serilir?" Hoca, "Uzun etme komşu" der. "Gönlüm yoksa vermeye ipe un da serilir."

Gülmece olarak düşünülmüş, herhangi bir yazının içinde tutarsız, beklenmedik, uygunsuz, aykırı bir durumun olması, kendi başına gülmece için yeterli değildir. Bu gülmeceyi okuyanların da, durum hakkında tutarsızlığı, uyumsuzluğu fark edebilecek düzeyde bilgi sahibi olmaları gerekir. Özellikle 2. sınıfta okuyan bir öğrencinin bu yazının gülmece yanını yakalayabilmesi zor görünmektedir.

Bu okuma parçasına dayalı olarak sorulan sorular ise şöyledir:

1. Komşusu Hoca'dan ne istiyor?
2. Hoca vermek istiyor mu? İstemiyorsa, nasıl bir sebep ileri sürüyor?
3. Komşusu Hoca'nın verdiği sebebe inanıyor mu? Karşılığında ne söylüyor?

4. Sonuç olarak Hoca komşusuna ne cevap veriyor?

5. Sizce bu hikâyenin bize anlatmak istediği nedir? Kısaca söyleyiniz.

Dikkat edilirse, son soru kavrama davranışını, bunun dışındaki ilk dört soru, parçada geçen ifadelerin aynen tekrar edilmesini gerektiren hatırlama davranışını ölçmektedir. Bunun yanında, soruların ifade biçimleri de, soru sorma ilkelerine pek uygun görünmemektedir. Özellikle üçüncü soru, ölçmek istediği davranışı doğru sormamaktadır. "... verdiği sebep ...? " yerine "... verdiği yanıtta ...?" diye sorulması uygun gözükmemektedir.

Bu ve bunun dışında buraya aktarılamayan birçok örnek , hem kitaplarda kullanılan okuma parçalarının hem de soruların özenle seçilmediği ve hazırlanmadığını göstermektedir.

SORULARIN SORU YAZIM İLKE VE KURALLARINA UYGUNLUĞU

Türkçe ders kitaplarında kullanılan sorular, genellikle parçada geçen bir sözcüğün, olayın ya da durumun aynen tekrarlanmasını gerektirecek biçimde hazırlanmıştır. Yukarıda bu durumu örnekleyen sorular verilmiştir.

Öğretme-öğrenme sürecinin her aşamasında kullanılan sorularda olduğu gibi, ders kitaplarında kullanılan soruların da ölçme ve değerlendirme kurallarına uygun olması gerekir.

Bu kurallardan bazıları şunlardır:

1. Sorular, yalın, anlaşılır bir dille yazılmalı; dil - bilgisi kurallarına uygun olmalıdır.
2. Sorudan öğrenciler farklı anlamlar ve yorumlar çıkarmamalıdır.
3. Soruyla, ölçülmeye çalışılan davranış ne ise, sadece o sorulmalıdır.
4. Sorular gereksiz ipuçlarını ve ayrıntılı bilgileri içinde taşımamalıdır.
5. Sorular konunun özünüyle ilişkili olmalıdır.
6. Genellikle kesin ve tek yanıtı olan sorular sorulmalıdır.
7. Soruyla ölçülen davranış ne ise, o davranışın beklenen öğrenme düzeyinde gösterilmesini gerektirmelidir.
8. Soruyla ölçülmesi amaçlanan davranışı yeterince kazanmış öğrenciler, soruyu doğru yanıtlayabilmelidir.

9. Sorular, öğrenciyi öğrenmeye güdülemelidir.

10. Sorular, öğrencinin kendisini değerlendirmesine olanak sağlamalıdır.

11. Sorular, öğrencinin yeni davranışlar kazanmasına olanak hazırlamalıdır.

12. Sorular, öğrencinin, hem bilgi birikimine uygun hem de onu geliştirici olmalıdır.

13. Sorular, öğrenciyi araştırma, inceleme ve gözlem yapmaya da yönelebilmelidir.

Türkçe ders kitaplarında kullanılan soruların önemli kısmı, kitapta geçen bir ifadenin aynen tekrarlanmasını istemektedir. Bu anlamda, kullanılan soruların çoğunda anlatım ve yazım yönünden fazla sorun görünmemektedir. Ancak, kitaplarda kullanılacak soruların da mutlaka soru yazım ilke ve kurallarına uygun olarak yazılması gerekir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilköğretim okullarında okutulacak tüm ders kitaplarını yeniden yazdığı şu günlerde, tüm ders kitaplarını içerik, tasarım, ölçme ve değerlendirme ölçütleri bakımından özenle denetimden geçirerek hazırlatması gerekmektedir. Bu özenin Türkçe ders kitaplarında daha çok gösterilmesi beklenir. Çünkü, Türkçe dışındaki derslerde öğrenmelerin neredeyse tamamına yakını, dil üzerine gerçekleşmektedir. Bu nedenle öğrenmelerin oluşmasında, dil oldukça önemlidir.

Yeni yazılan Türkçe ders kitaplarında şu noktalara dikkat edilmesi yararlı olacaktır:

1. Seçilecek okuma parçaları rasgele değil, ilgili sınıf ve yaş düzeyine (öğrencilerin zihinsel, duyuşsal ve bedensel gelişmelerine) uygun olarak seçilmelidir.
2. Okuma parçaları şu anda kullanılan kitaplarda olduğu gibi tutucu ve belli ideolojik görüşleri yansıtacak biçimde değil, çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin ve çağın değerlerini yansıtan ve yeni gelişmeleri destekleyen bir içerikte hazırlanmalıdır.
3. Okuma parçalarında kullanılan dil eskimiş sözcüklerden önemli ölçüde arındırılmalı, yeni, öztürkçe ve Türk dilinin zenginleşmesine katkı getiren sözcüklere yer verilmelidir.
4. Okuma parçalarının sayıları azaltılmalı, öğrencileri öğrenmeye, araştırmaya, düşünmeye yöneltene ve ilgi çeken okuma parçalarına yer verilmelidir.

5. Okuma parçalarına dayalı olarak hazırlanmış sorular, sadece hatırlamaya (hatta ezberlemeye) dayalı olmaktan kurtarılmalı ve üst basamaklarda yer alacak davranışları ölçen sorulara ağırlık verilmelidir.

6. Türkçe ders kitaplarında kullanılacak sorular, soru yazım kurallarına uygun olarak yazılmış olmalıdır.

KAYNAKÇA

Gerard, Herman Objeijn (eds), (1989) "Education in the Netherlands and Turkey" (1989) *Türkiye-Hollanda Eğitim Konferansı*, Proceedings of the Dutch-Turkish Education Conference, Netherlands: Leiden-Utrecht March.

Ertürk, S. (1979) *Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara: Yelkentepe Yayınları, No: 4.

Gander, M. J., Gardiner, H. W. (1995) *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, Çevirenler: Ali Dönmez, Nermin Çelen, Bekir Onur, Ankara: İmge Kitabevi.

Gazalcı, M. (1998) *Ders Kitapları Irkçılık Aşıyor*, Ankara: Cumhuriyet Gazetesi, 23 Aralık.

Marshall, J. (1994) *Anadili ve Yazın Öğretimi*, Avrupa Devletleri Müfredat Programlarının İncelenmesi, Çeviren: Cahit Külebi, Ankara: Başak Yayınları.

MEB (1998) *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 1*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

MEB (1998) *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 2*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

MEB (1998) *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 3*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

MEB (1998) *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 4*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

MEB (1998) *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 5*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

MEB (1998) *İlköğretim Türkçe 6*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

MEB (1998) *İlköğretim Türkçe 7*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

MEB (1998) *İlköğretim Türkçe 8*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Özel, S. (1997) *8 Yıllık Eğitim ve Ders Kitapları Rezaleti*, Ankara: Radikal Gazetesi, 12-14 Eylül.

Severge, Y. E. (1998) *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik*, (İlköğretim Ders Kitapları Üzerinde Yapılmış Bir İçerik Çözümlemesi) Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Türk-Alman Kültür İşleri Kurulu (1996) *Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları*, Ankara: Türk-Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi No: 11.